

**AQUINAS VE ABELARD’TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET
JUSTICE AND ECONOMIC JUSTICE IN AQUINAS AND ABELARD**

Yaşar ALKAN*

Öz

Bu çalışmada Skolastik düşüncenin iki önemli ismi Thomas Aquinas ve Pierre Abelard’ın eserlerinden hareketle iktisadi adaletin tesisine yönelik sunduğu görüşler incelenecektir. Bu amaçla ilk olarak Aquinas’ın adalet, iktisadi adalet, ahlak, iyi ve kötü, adil fiyat (*justum pretium*), siyasal canlı (*zoon politikon*) ve mutluluk üzerine ortaya koyduğu görüşler ele alınacaktır. Sonra Pierre Abelard’ın adalet, iktisadi adalet, ahlak, erdem, mantık, etik, kendini bilme ve rasyonel düşünme üzerine düşünceleri irdelenecektir. Geçmişten güncel Aquinas ve Abelard’ın değerlendirmelerinin daha adil bir sistem inşası için ihtiva ettiği hususlar açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aquinas, Abelard, Adalet, İktisadi Adalet, Adil Fiyat

Jel Kodları: B11, B19, D63

Abstract

In this study will be examined ideas about establishing economic justice with the help of the works of two important names of scholastic thought Thomas Aquinas and Pierre Abelard. For the purpose, first will be discussed Aquinas' opinions on justice, economic justice, morality, good and bad, just price (*justum pretium*), political being (*zoon politikon*), and happiness. Then will be examined Pierre Abelard's thoughts on justice, economic justice, morality, virtue, logic, ethics, self-knowledge and rational thinking. From the past to the present, will be expressed the issues that Aquinas and Abelard have included for a more just system construction.

Keywords: Aquinas, Abelard, Justice, Economic Justice, Just Price

Jel Codes: B11, B19, D63

* Dr. Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü, yasaralkanxxx@hotmail.com, 0000-0001-9553-5646

Giriş

Geniş anlamda bir bütün olarak Batı ve dar kapsamda ise Avrupa, iktisat tarihi bağlamında rahatça görülebileceği üzere kavimlerin (milletlerin) din yani mezhep görünümlü maddi çıkara dayalı sürekli çatışmasını, takriben makul uzlaşısını içeren süreçler barındırmaktadır. 7, 30, 80 ve 100 yıl savaşlarını, Napolyon savaşlarını ve en mühimi 1. ve 2. Dünya savaşlarını başlatan bu büyük yapı, ekonomik adaletin ve eşitsizliğin incelenmesi için en ideal örneklerdendir. Dolayısıyla Batı, sulh dönemlerinde mal ve hizmet ticaretini artırarak serbest pazar koşullarını geliştiren işleyiş dinamikleriyle kapitalizmin gelişimine imkan veren medeniyettir. Tarihsel gelişim çok farklı açılardan ele alınabileceği gibi özel mülkiyetli, sosyalist, vahşi-liberal-post kapitalist ve daha nice akımların türetilmesine ortam sağlayan çeşitliliğiyle dinamizmin ana kaynağıdır. Dolayısıyla (kapsam genişletilmeden) Avrupa ekonomi tarihi değil, çalışmanın amacına uygun olarak Abelard ve Aquinas özelinde iktisadi adalet üzerine açıklamalar yapılacaktır.

Avrupa'nın sosyal, siyasi, hukuki ve iktisadi gelişimini irdeleyebilme hususunda önemli bilgiler sunan teolog ve filozof Thomas Aquinas ile Pierre Abelard'ın görüşleri belirli bir düzen içinde açıklandığında mevcut Batı paradigması daha iyi idrak edilebilir. Zira onların yansıttığı Skolastik düşünceden kopuş dinamikleriyle Avrupa, ABD, Anglo-Sakson ve Anglo-Amerikan düşünce yapısı kendilerini tarihi köklerden azade kılarak faydacılığın hegemonyası altına itmişlerdir. Adalet, iktisadi adalet, ahlak, mantık, etik, erdem, iyi ve kötü, adil fiyat vb. konularda Aquinas ile Abelard'ın yaptıkları açıklamalar hakkaniyete uygun bir medeniyet ve toplum inşası için irdelenmesi gereken mühim anekdotlar içermektedir.

1. Thomas Aquinas'ta Adalet ve İktisadi Adalet

Skolastik düşüncenin önde gelen isimlerinden Thomas Aquinas, Aristoteles'i değerlendiren Ibn Rüşd'e atıfta bulunarak kapsamlı eserini oluşturan zihinsel birikiminin çeşitli kaynaklardan beslendiğini gözler önüne sermektedir. Bu aynı zamanda Yunan felsefesinin Arap âlimlerin katkılarıyla Avrupa'ya geldiğinin delillerindendir (Lapidus, 2005: 521). Aquinas, Avrupa kültürüne yeniden Aristocu epistemoloji getirerek Rönesans'a giden uzun yolda bir kıvılcım oluşturmuştur (Rand, 2004: 415).

Thomas Aquinas insanların davranışlarının neyin 'iyi' veya 'kötü' olduğuna yönelik kafa yorularak düşünce üretilmesinin birer sonucu olduğuna inanmaktadır. Yine de ayakla bilinçsizce ritim tutmak, hıçkırık, esprilere aniden gülmek gibi rasyonel düşünceyle pek ilişkilendirilemeyecek nice davranışın varlığı dikkatinden kaçmamıştır. Ortaya koyduğu argümanların kuramsal çerçevesini zayıflatan bu durumdan kurtulmak için zikredilen edimlerin tümünü temel insan davranışlarının dışındaki farklı kategoriye dâhil etmektedir. 'Bilinçdışı' olarak sınıflandırılan olası bütün davranışları kapsayacak bir sava dayanak oluşturan tohumu atmıştır (Eagleman, 2015: 12-13). İktisadi açıdan rasyonel beklentiler teorisinin modellediği insanı, çelişkiler yumağından ziyade bazı özel veyahut

genel koşullar altında birtakım otonom davranışlar sergileyen bir canlı olarak ele alması birey analizi yapan tüm bilim dalları için örnek teşkil etmektedir.

Adaleti erdemlerin en yükseği olarak tanımlayan Aquinas, insanın kendine yaraşır şekilde davranmasına dair alışkanlıkları elde etmesiyle adalet mefhumuna ulaşabileceğini söyler. Buradan hareketle ekonomist olmamasına rağmen adalete ilişkin hususlar şeklinde ele aldığı *adil fiyat* (Ghazanfar, 2000: 877; Friedman, 1980: 237) ve ticaret, tefecilik ve faiz üzerine açıklamalarda bulunur. Aquinas, Tanrı tarafından yaratılarak kendine bahşedilen melekeleri kullanan insanın eylem biçimini toplumsal öğeleri anlamlandıran yoğun faaliyetler bütünüyle değerlendirir. Yapıp yapmadıklarının yeri geldiğinde efendisi veyahut kölesi olan birey, iktisadi işlemlerde de en optimumu elde edebilmek için Tanrı iradesine uygun davranmalıdır (Hagan, 2012: 2-5).

Aquinas değer konusunda görüşler belirtmektedir. Ona göre değer, sadece belirli ölçüye kadar doğru olsa da nesnel bir şeydir (Ashley, 1931: 140'dan aktaran Arendt, 1994: 223). Fiyatın hangi ölçülere göre ne miktarda belirlenmesi gerektiği hususunda Aquinas dini gerekçelendirmelere dayanarak makul ve *adil fiyat* tanımlaması yapmaktadır (Yeldan, 2010: 23). Aristoteles öğretisini ortaçağın dini anlayışıyla sentezleyen Skolastik iktisadın en mühim ismi olan Aquinas, *adil fiyatın* (*justum pretium*) değeri karşılayacağını düşünmektedir. Aristoteles'in değiş tokuş işlemlerinde adaleti sağlama ilkesini Skolastikler *Thomist adil fiyat* şeklinde tanımlamışlardır. Buna göre hem üretim maliyetlerini aşan hem de üretici ile tüketiciyi tatmin ederek adalet hissini uyandıran ve herkesin alıştığı, bildiği, kabullendiği birim adil fiyattır. Bunun varlığıyla birlikte etkin hale gelmesi herkesin sosyal statüsüne uygun gelir elde ettiğinin emarelerindedir. Aquinas'ın faiz hususunda ise yine inanç temelinde hareket ettiği görülmektedir. O, maddi açıdan zayıf konumda olan kimselerin yükselen borç miktarları nedeniyle güçlüler karşısında daha zor duruma düşmesine yol açan faizin ilahi rızaya aykırı olduğunu düşünür. Değiş tokuş adaletini zedelediği için faize karşı tavır sakınılması gerektiğini savunur. Bunun yanında hayatını sürdürdüğü çağda genel kabul gören Kilise doktrini emeği hakir ve serveti de kötü addetmektedir. Aquinas ise toplumsal dinamizm için emeği zorunlu ve saygıyı hak eden bir unsur olarak ele alır. O, özel mülkiyeti, (amansızca ve sınırsızca olmadığı müddetçe) ticari kazancı olumlamaktadır. Bütün bu sayılanların yanında köleliği kabul etmesi dikkat çekicidir (Erdem, ve diğerleri, 2012: 17-18). Dolayısıyla söylenebilir ki Thomas Aquinas adil fiyat doktrini için (muhtemelen) tarih boyunca referans alınacak en mühim şahsiyetlerden biridir (Rothbard, 1995: 51'den aktaran Stamate, 2011: 265). Fiyatı gerekçelendirdikten sonra yerel ve ulusal piyasalarda ticarete söz konusu olan malların hangi oranlarda alınıp satılacağını toplumsal fayda ile ölçer. Dış ticareti bir ulusun kazancınının diğerlerinin kaybı şeklinde gören iktisadi anlayışları benimsemeyen Aquinas'a göre ticaretin yararları ancak halkın ihtiyaçları tatmin edildiğinde görülebilir.

İnsanın hangi mantık silsilesi içinde değerlendirilmesi gerektiğine dair çeşitli argümanlar geliştiren düşünürler mevcuttur. Doğayla etkileşimini bazı eylemler dâhilinde gerçekleştiren insanı

diğer canlılar arasında hangi konuma yerleştirmek uygun olur sorusuna dair cevaplar üretilmiştir. Düşünen, araştıran, öğrenen, sorgulayan, kazanan, şüphe duyan, deneyen, tartışan bir canlı (kimilerine göre hayvan) şeklinde tanımlar ortaya çıkmaktadır. Aristoteles'in 'siyasal canlı (*zoon politikon*)' tanımını Thomas Aquinas aracılığıyla standartlaşacak olan (*homo est naturaliter politicus, id est, socialis*; insan doğası gereği siyasal, yani toplumsaldır) *animal socialis* [toplumsal canlı] savına evrilmek makuldür (Arendt, 1994: 40-41). Ekonomik ihtiyacın insanları sosyal organizasyona mecbur kılan en güçlü itici güçlerden biri olması (Dempsey, 1935: 478) nedeniyle zikredilen tüm özelliklere istinaden ürettiklerini diğer malları tüketmek için elde etmesi gereken birey, mübadele için uzlaşmaya yönelik müzakere (pazarlık) etmek zorundadır. İnşa ettiği sosyal, siyasal, hukuki ve ekonomik kurumlarla birlikte medeniyet oluşturabilen varlık olarak insan (geniş anlamda insanlık) sadece siyasala indirgenemez. Bununla birlikte *homo economicus* toplumsalın alt bileşenlerine dâhildir ve diğer sosyal öğelerle bütünlük oluşturarak adaleti her açıdan sağlayabilecek ideal bireyi şekillendirebilecek koşulların tesis edilmesine katkı sağlar. Zira bu şekilde ele alınarak kavramlaştırılan bir benlik motifi Rawls'ın tanımladığı makul, rasyonel siyasal özne tasviriyle uyumludur.

İhtiyaçları aşarak (kolaylıkla *a priori* karşılayarak) hazzı tatmin etme gayesi neredeyse tüm zamanların asli özlemlerindedir. Bu yolda elde edilen ise nihayetinde doymak bilmeyen arzuların esiri olup mahiyetine yabancılaşan hedonist insanların çağı addedilen post kapitalist evrenin tahakkümüdür. Tam tamına, şu anda, hemen ve olası tüm metalarla 'kusursuz mutluluk' isteyen bireylerin buna sahip olması da elde edememesi de bir süre sonra mutluluğu kolay tüketilebilen herhangi bir şeye dönüştürmektedir.

Çözüm hususunda Aquinas kadim addedilebilecek bir argüman ortaya koyar. Ona göre "*perfecta beatitudo*, [kusursuz mutluluk] bütünüyle tasavvura, Tanrı'nın tasavvuruna bağlıydı ve bunun için herhangi bir arkadaşın varlığına ihtiyacı yoktu (*amici non requiruntur ad perfectam beatitudinem*)" (Aquinas, 1922: 12'den aktaran Arendt, 2012: 171). Aquinolu Tommaso ve onun düşünce tarzını benimseyen insanlar, birlikte yaşama biçimlerinin Tanrı iradesiyle belirlendiğini kabul etmektedirler. Dolayısıyla bu düzende herhangi bir değişikliğin düşünülemez olduğunu söylemişlerdir. Tommaso'nun öngördüğü sistemde seküler otoriteye yer vardır fakat yine de konumu Tanrı'nın tasarımı çerçevesinde olmalıdır (Watson, 2014: 705). Dolayısıyla hem bu dünyada hem de ahirette huzur, mutluluk, bereket ve barış elde edebilmek için sosyal organizasyonun teşekkülü ilahi iradenin sınırladığı kapsamda yapılmalıdır.

2. Abelard'ta Akıl, Mantık, Ahlak, Etik Ve Erdemler

Fransız filozof ve teolog olan Pierre Abelard (1079-1142) skolastik düşüncenin kendine has ve ortaçağ felsefesine özgü yönlerini çeşitli boyutlarda öne çıkararak ele almıştır. İdealizm ve maddecilik arasında süregelen mücadeleyi dile getirmiştir. Tümellerin doğasına yönelik müzakerelerde

maddeciliğe yakın düşen kavramcılık düşüncelerini desteklemiştir. Dini inancın aklın ilkeleriyle sınırlanmasını isteyen öğretileri savunmaktadır. Kilise otoritelerinin sözlerinde ortaya çıkan çelişkileri gözler önüne seren *Sic et Non* (Hem Evet, Hem Hayır) adlı kitabı düşünce tarihi açısından önem arz eden eserlerdendir. Katolik Kilisesi Abelard'ı görüşlerinden ve çalışmalarından dolayı dinden saptığı gerekçesiyle mahkum etmiştir (Frolov, 1991: 5). Şüphesiz bu şekilde bir yaptırım ile karşılaşmasının altında yatan temel etken karizmatik kişiliğidir. Kitleleri düşüncenin cömert nimetleriyle diğerlerinin esaretinden kurtarmayı içeren faziletleri sunması hem coşkuyu hem de tepkiyi ortaya çıkarmıştır. Gösterdiği akıl cazibesi takipçilerini, öğrencilerini artırdığı kadar düşmanlarını da çoğaltmıştır. Nitekim yaşadığı devirde Papa'ya, krallara, lordlara ve cemaatindekilere sözünü geçirmesiyle tanınan, Clairvaux Cistercium tarikatının başkanı olan ve Avrupa'nın en nüfuzlu kişisi olarak kabul edilen Bernard ile Abelard'ın çekişmesi maruz kaldığı aforozun sebebi olarak addedilebilir (Amstrong, 1998: 264). Fakat kilise öğretisi eskiye nazaran etki alanını kaybetse de Abelard'ın düşünceleri nesiller boyu zihinlerde, dillerde, entelektüel çevrelerde güç kazanmıştır.

2.1. Abelard'ın Akıl ve Mantık Üzerine Görüşleri

Şekil mükemmelliği, açıklık, keskinlik ve bunlardan türeyen öğelerin tutkunu olan Abelard kimilerine göre Skolastik düşünürlerin en cesuru, serbesti ve keskin tavrıdır. Aklın idrak edebildiği hakikat ile vahyin emrettiklerinin uygunluk göstereceğini düşünen Abelard kilisenin ve takipçilerinin hışmına uğramaktan kaçınmamıştır (Weber, 1998: 155–159'dan aktaran Bilgin, 2009: 116). Şüphesiz bunda ahlak, etik, adalet ve dogmalar üzerine ortaya koyduğu görüşler etkili olmuştur. Zira Abelard 12. yüzyıl Paris Üniversitesi'nin entelektüel yaşamının dominant karakteridir. Başarı ve şaşaa tepkiyi de beraberinde getirmektedir. Rasyonel bir insanın düşünümü üzerine yaptığı tespit dikkat çekicidir. Abelard'a göre akıllı birey şeylerin gizli nedenlerini idrak edip üzerine zihin faaliyeti gerçekleştiren ve olması gereken sonuçları ifade edebilen kişidir. Şeyleri ortaya çıkaran (yaratan, oluşturan, türeten) nedenler duyumlarla değil akılla araştırılmalıdır. Dolayısıyla akla bel bağlamak bireyin asli nimetidir (Harman, 2016: 149). Farklı kiliselerin birbiriyle çelişen ifadelerini irdelemesi düşünce gücüne inananlara cesaret ve ilham kaynağı olmuştur. Zira insan aklının çatışan ve yarışan doktrinler arasında hakikatı bulabilme kabiliyetine sahip olduğuna yönelik savunusu kilisenin otoriterliğine vurulan önemli darbelerdendir. Abelard mantığa, etiğe, eğitime, teolojiye ve düşünce gücüne verdiği önem sayesinde çağını aşan etkilerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Tarnas, 2011: 294).

Abelard mantık alanında önemli bir yer tutan tikel ve tümel tartışması üzerine görüşler sunmaktadır. Öncelikle bu kavramların ne anlam ifade ettiği ele alınmalıdır. Tümel, bilginin kaynağı ve temeli olan fikirlerin kişilere sadece tecrübeden ve duyulardan geldiğini, insanlığın yahut insanın birikmiş tecrübeleri sayesinde zihnin gittikçe duyulardan hayallere, yarı konkre (somut) kavramlara, oradan abstrelerine (soyutlarına) ve nihayetinde en genel fikirlere yükseldiğini kabul eden görüştür. *Empirisme*, tecrübecilik, basit realizm gibi adlarla da anılmaktadır (Ülken, 1963: 72). Kısacası tümel

denildiğinde kastedilen bütünü oluşturduğu kapsam ve mahiyetidir. Tikel ise bütünü herhangi bir veya tek bir ögesi, parçası, kısmı ile ilgili olandır. Nitekim Ülken'e göre mantığın asli öğelerinden olan bu iki kavramdan türeyen tümel önerme birçok şeylere birden yüklenebilen önerme iken tikel önerme ise birçok şeylere yüklenemeyen ve sadece bir şeye yüklenen önermedir (Ülken, 1963: 98). Abelard, Boethius ile ivme kazanan diyalektik stratejisinin yani tümelin başlangıçta her tekil şeyin reel yapısı ve sonrasında şeylerin koleksiyonu olduğuna yönelik görüşüne itiraz etmektedir (King, 2004: 66'dan aktaran Bilgin, 2009: 120). Ona göre tümelin gerçekliği kendi başına mevcudiyet arz eden her varlıkta bireysel olarak ortaya çıkar. Eşya suretleri ezelden beri kavram boyutunda anlam bulmaktadır ve insanlar bunları ancak akıl yoluyla idrak edebilirler. Eşya ile evrensel olan arasındaki ilintinin mahiyetini ve öncelik - sonralık durumunu irdeleyen aşırı nominalist ve aşırı realist öğretilerin süregelen ihtilafını Abelard argümanı olarak bilinen *konseptüalizm* çözmektedir. Zira Abelard sayesinde uzlaşılan şey, evrenselin ne eşyadan önce ne de sonra olduğudur. Evrensel eşyadadır (*universale neque ante rem, nec post rem, sed in re*) (Weber, 1998: 154'ten aktaran Bilgin, 2009: 120). Abelard'ın kavramcılığı tümellerin ortak bir benzerlik arz ederek tikellerde veya bireylerde var olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tümelin de zihnin odak noktasını ilgili imgelerin, simgelerin ve diğer özelliklerin benzerliğine yoğunlaştırmakla elde edilebilen bir anlayış olması hasebiyle insan zihninde mevcut hale geldiğini söyler (Cevizci, 2000: 241). Tümelliğin normatif ve kapsayıcı gerçekliğinin yüksek bir savunuyla kabul edildiği çağda tikel üzerine alternatif söylem geliştirebilen Abelard, Tanrı'nın yarattıklarının tikel mahiyetlerine dair yeni bir perspektif sunmuştur (Tarnas, 2011: 308).

2.2. Abelard'ın Ahlak Üzerine Görüşleri

Abelard'ın *Ethica Seu Scito Teipsum*[†] eserinde kendini bilmek üzerine inşa ettiği ahlak metodolojisi dikkat çekicidir. Ona göre ahlaki değerler; kişileri iyi veya kötü işlere eğilimli kılan aklın erdemli yahut ahlaksız, erdemsiz davranışlar sergileyip sergilemediklerini ölçmektedir. Bunlar yalnızca zihni değil, bedensel zaafı ya da kuvveti, durgunluğu veya süratliliği (hareketliliği), sersemliği ya da dikkatliliği (dürüstlüğü), körlüğü yahut vizyon içeren edimleri gerekçelendiren iyiye yönelik faaliyetleri içselleştirmektedir. Dolayısıyla ahlaka uygun ile ahlaksız olanı ayırt etmenin yöntemi olarak 'aklın' nimetlerinden yararlanılmalıdır. Adaletsizin adalete zıtlığına nispetinde olduğu gibi çeşitli erdemlerin aksine olan kötü, gayri ahlaki addedilebilecek öğeler de insan hayatını iyiye veya kötüye sevk eder. Onlara uyan ya da sakınan bireyler yükümlülükler ile birlikte gelen menfaatlere sahip olma lüksüne erişebilirler. Fakat çeşitli açılardan düşünüldüğünde zihinsel zekanın buyurganlığına bağlı olarak değerlendirilen unsurların gerekçelerini idrak edebilmek büyük bir lütuftur. Aksi halde günahlar, sevaplar, sevgi ve şefkat oluşturan eylemler, Tanrı'nın rızasına nail olma yolunda yapılacaklar anlam bulamayabilirdi. Yaratıcının inşa ettiği sistemin bir aktörü olarak insanın

[†] Antik Yunan felsefesine hakim olan γνῶθι σεαυτόν, İngilizce *Know Thyself* olarak da bilinen bu öğretinin kendisine dair güçlü bir bilgi setine sahip olarak ahlaka uygun yaşamasını savunur.

konumunu aşağılayıcı görüp hayatı *amaçsızlıklar bütünü* şeklinde değerlendirmek aklın muhteviyatına ve kapasitesine nankörlük etmektir. Arzuların, şehvetin, isteklerin esiri olarak kendi iradesinin kontrolünü kaybetmeyi ilahi gücün takdiri şeklinde addedip suçsuzluk karinesi oluşturmak Tanrı'nın bahsettiği ahlaki, etik, erdemli edimleri anlamamaktır. İsteksizce ve bilinmeden işlenen günah mahiyetindeki davranışların hem dünyada hem de Tanrı indinde cezayı gerektirecek bir özelliği olmaması itibariyle iradenin önemi vurgulanmalıdır. Gönüllü ve bilerek, isteyerek, tercihen işlenen günahlar ise ahlaksızlık içerip cezaya tabidirler. Dolayısıyla irade ahlak ile mündemiçtir (Abelard, 1971: 3-17).

Ortaçağdaki Latin ahlak anlayışını temsil eden kelimeler niyet (*intentio*), farkındalık (*conscientia*) ve hakkı-doğruyu idrak etme bilinci anlamına gelen kavrayış (*synderesis*) ile ele alınmaktadır. Bunlar sadece teolojik ve felsefi teorilerin parçaları olarak tanıtıldığında eksik kalabilirler. Bu nedenle Abelard, bire bir dışavurum ifadesinin ne olduğu ve bir başkasının alçakgönüllülük ifadesi söz konusu olduğunda, eylemlerin kendilerinin ahlaki açıdan kayıtsız kaldığını savunan Augustinyan görüşten etkilenmiştir. Kişinin niyetinin ilahi hukuka uyup uymadığı ya da uymadığı gerekçesiyle iyi veya kötüye yönelttiği sorunu kapsamlı şekilde değerlendirilmelidir (MacIntyre, 1988: 183-184). Eski paganlığın inançlarına ve kurallarına bağlı olarak gerekçelendirilen ortaçağ toplum ahlakı Hristiyan öğretinin ana eksenine zıtlık oluşturmaktadır. Abelard için mücadele edilmesi gereken bu durum, ahlak temelinin salt paganist argümanlara dayalı olan geleneğini akıl ile yıkmaya çabalarını incelemektedir. Bireyin en iyi tasarımına dair dayanak bulacağı erdemler zaaf ile günah arasındaki farkı belirginleştirmelidir. Aksi halde kişi, Tanrı'nın rızasını elde etmek için yapıp ettikleriyle (farkında olmadan) pagan kültürünü işler hale getirmektedir. Doğru edim istenci yanlış yöntem yüzünden (Tanrı yanında) geçersiz sonuçlar doğurur. Dolayısıyla niyet ile faaliyet uyumsuz ve tanrısal yasa ihlal edilmiş olur (MacIntyre, 2001: 248-254). Görüldüğü üzere Abelard ahlaki iyiliği failin niyetiyle ve iradesiyle bağdaştırmaktadır. Ahlaklılığın; eylemlerin sonuçlarından ziyade bireyin içsel yaşantısı, tinsel saflığı ve niyetiyle ilgili olduğu görüşü yazılarında açıkça görülebilir. Zira Abelard'ın etik anlayışında niyet neredeyse her şeydir. Ahlaki yanlışların en yükseği olan günah ile mücadele etme çabası bizatihi ahlaklılığın ta kendisidir. Dolayısıyla etik iyi, ahlaka uyumlu nefis terbiyesinin hangi erdemler dahilinde gerçekleştirileceğini tespit etme sürecidir. Abelard'ın erdem anlayışı ise hem insan ruhunun iyi yönelim veya meziyetlerini ortaya koyan, kişinin tinsel yapısının iyi yönleri olarak türeyen hem de bireye ilişkin en yüce iyinin aracı olan bir kavrayıştır. Ahlaklı edimlerin hem önkoşulu ve hem de temel yolu olarak ele aldığı erdemler, insanın yalnızca salt olarak kendi kültürünün mevcut haline değil süregelen tarihi bağlamda geçmişine de bağlı kalmasını sağlamaktadır. Abelard'ın öncelik ve kapsayıcılık bakımından ilk sırada gördüğü erdem basirettir. Zira diğer bütün erdemler bir şekilde ondan türemektedir. Sonrasında ise ahlaki failin diğerleriyle bağımlı -kutsal yahut kutsal olmayan- belirleyen, mütakabiliyet bilincini tinsel bir yönelim düzeyinde idrak etmeyi gerektiren ve herkese layık olduğu konumu-değeri vermeyi görev bilinci haline getiren adalet erdemi

gelir. Zira yardımseverlik, saygı, hakseverlik, cezalandırma gibi temel ve güç, sabır, ölçülülük gibi ilintili erdemleri belirli bir düzeyde konumlandırın adalet; Tanrı yanında en yüce iyiyi elde etmeyi sağlayan bütüne ulaştırmaktadır (Cevizci, 2000: 243-249).

Nihayeyinde söylenebilir ki Abelard entelektüel birikimi sayesinde Skolastik düşünceye katkı sağlamıştır (Goff, 1994: 33). Zira bir Goliard olmasına rağmen onları aşarak -12.yüzyıl modern konsepti içerisinde- ilk hoca unvanını almaktadır. Soylu addedilen bir aileden gelmesine ve sosyal, siyasal, ekonomik açıdan konforlu bir yaşam sürme imkanına sahip olmasına rağmen akıl yoluyla Tanrı'nın rızasına elde etme arzusu statükodan ayrılmasına neden olmuştur (Goff, 1994: 55). Onun mücadelesi Hristiyan doktrinini değiştirmeye, çarpıtmaya, yanlışlamaya yönelik değildir. Vahyedilen hakikati düşünüm ve tasdik yoluyla idrak etmektir. Hayata geçirmektir (Cevizci, 2000: 233). Dolayısıyla Abelard'ın gayesi pagan gelenekten gelip halkın arı duru tek Tanrı inancını bozan uygulamaları deşifre ederek ilahi yasaya uygun akledişleri hem kiliseye hem de topluma benimsetmektir.

Sonuç

Tarih öncesi, ilkçağda Antik Yunan ve Antik Roma, sonrasında ortaçağda Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne istinaden merkezi otorite boşluğu Batı'yı dağınık ve sürekli birbirleriyle savaş halinde olan milletler topluluğu haline getirmiştir. Uzun dönemler boyunca çalkantılı ve nispeten içine kapalı süreçlere maruz kalan Avrupa, feodal sistemin çöküşünden sonra nüfuz ettiği alanlarda güçlü krallıkların ve prensliklerin hüküm sürdüğü evreye geçmiştir. Bütün bu süreç içinde sanayileşme, teknolojik gelişme, sermaye birikimi sınırlıdır ve mütemadiyen tarıma dayalı üretim hakimdir. Skolastik düşüncenin hegemonyası bu zaman dilimlerini kuşatmıştır. Milliyetçiliğin yükselişiyle birlikte ulus devletlerin devri başlamıştır. Ekonomik adaleti sağlamaya yönelik belirlenen maddi-manevi araçlar ve amaçlar dahilinde organize ederek denetleyen devlet aygıtı, sözleşme doktrini içinde toplumsal birlikteliğin teminatı olma konumunu pekiştirmiştir. Dolayısıyla Skolastik öğretinin çizdiği kapsamdan kopuş olmuştur.

Avrupa, günümüz ekonomik yaşam tarzını teknik, teorik ve pratik, organizasyonel ve inovasyon odaklı üretim süreçleriyle dünyanın geri kalanı üzerinde büyük bir etki meydana getirerek etkilemektedir (Heaton, 1985: 7). Küreselleşme akımının da gücüyle tüketim kalıplarını tüm dünyaya ulaştıran Batı paradigması, bireysel anlamda aşırı düzeyde olmasa da ülkeler arası gelir dağılımını bozan iktisat politikalarıyla eşitsizliği körüklemektedir. Her ne şekilde olursa olsun yaptığı ve yapmadığı şeylerle iktisadi adaletin temel belirleyicilerindedir. Fakat faydacılığın öngördüğü salt kar ve meta odaklı algılama biçimi gelenekten, ahlaktan, erdemlerden ve iyi birey yetiştirme bilincinden uzak olduğu için ortaya çıkan medeniyet, amaçlar deryasında boğulan kişilerden oluşan bir 'kitle'dir. Ne Aquinas'ın adil fiyatı ne de Abelard'ın akıl nimetlerinden faydalanan ahlaklı bireyi bu zamanın oluşturduğu insan anlayışını yansıtmaktadır. Dolayısıyla geçmişinden kopuk ve anı yaşama, tüketme

üzerine kurulu bir zihnin yapabilecekleri kuru ve gündeliktir. İktisadi adaleti sağlayabilecek düşünce gücüne sahip olamaz. Aquinas ve Abelard öğretisinden türetilen erdemler -en azından Batı için- bu kısır döngüyü kırabilecek birey modelini ortaya koyan öğeler ihtiva etmektedir.

Siyasal otorite bağlamında değerlendirildiğinde Batı'nın modern devletleri her zaman kendilerine ait ekonomik işletmeler kurarak gelir dağılımı ve istihdamı yönlendirmiştir. Demiryolları, gemiler, elektrik santralleri, sınaî işletmeler, bankalar, posta hizmetleri ve çok çeşitli diğer faaliyet dalları uzun süre devletin tam veya kısmen tekelinde olmuştur. Devletler yasalarla yurttaşların hak ve yükümlülüklerini belirlemiş; mülkiyet ve sözleşmeyi tanımlamıştır. Özel teşebbüsün iktisadi işletmelerine yol, liman, elektrik üretim tesisi, su sağlayarak yardımcı olmuş veya denetim, para arzı gibi birçok başka kolaylıklarla desteklemiştir. Ülkesinin işletmelerini, çeşitli tarife ve yasaklarla veya sübvansiyon ve yardımlarda korumuştur. Halkı tarafından oluşturulan milli gelire ve bazen de sermaye dağıtımına müdahale ederek sosyal amaçlar doğrultusunda politikalar uygulamıştır (Heaton, 1985: 6). Devletlerin ortaya koyduğu formel yapı iyi işleyen kurumsal bir makinayı betimlemektedir. Oysa çoğu konuda nötr kalması istenen ve *a priori* erdemleri, iyileri, paradigmaları kabul etmemesi arzulanan devlet aygıtı Aquinas'ın ve Abelard'ın ortaya koyduğu iktisadi adaleti tabana yayacak işlem silsilelerini gerekçelendiremez. Özü itibarıyla adaletten ve iktisadi adaletten yana tavır alıp politikalar geliştirmesi gerekirken faydacıların tahakkümü altına girmesi yüzünden yeniden dağıtım politikalarını uygulayacak etkinliğe ulaşamaz. Zira indirgendiği konum, devleti bir nevi işletme haline getirmiştir. Kuşkusuz zaman içinde değişen ve gelişen paradigma devlete bakışı değiştirmiştir. Mevcut konjonktürde aslolan kaide sulh, bolluk ve iyi işleyen piyasa sisteminin olduğu dönemlerde devletin tahakkümünün azaltılma isteğidir. Aksine özel girişimlerle birlikte topyekün piyasa başarısızlıklarının gözleendiği evrelerde ise devletin üst perdeden müdahaleci konumuna dönmesi talep edilir. İktisadi adalet için devlet her daim aşırılıklardan uzak ve her vatandaşının makul düzeyde yaşamını idame ettirip, geleceğe dair umut besleyerek neslini sürdürebileceği ekonomik sistemi tesis etmelidir. Bu amaca uygun olarak Aquinas ve Abelard'ın sunduğu sosyal, siyasi, hukuki ve iktisadi görüşler önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Abelard, P. (1971). *Peter Abelard's Ethics : An Edition with Introduction, English Translation and Notes* By D. E. Luscombe. (D. E. Luscombe, Dü.) New York: Oxford Universty Press.
- Amstrong, K. (1998). *Tanrı'nın Tarihi*. (O. Özel, H. Koyukan, & K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*. (O. E. Kara, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ashley, W. J. (1931). *An Introduction to English Economic History and Theory*. Indiana.
- Aquinas, T. (1922). *Summa Theologica*. Taurini.
- Bilgin, Ö. (2009). Petrus Abaelardus Skolâstiği: Sic et Non. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 113-133. Haziran 23, 2018 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cuilah/article/view/5000155246/5000140278> adresinden alındı
- Cevizci, A. (2000). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi* (3. b.). Bursa: Asa Kitabevi.
- Dempsey, B. W. (1935). Just Price in a Functional Economy. *The American Economic Review*, 25(9), 471-486. Nisan 16, 2018 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/1802531> adresinden alındı
- Eagleman, D. (2015). *Incognito: Beynin Gizli Hayatı*. (Z. A. Tozar, Çev.) İstanbul: Domingo Yayınevi.
- Erdem, M. B., Adaçay, F. R., İslatince, H., Tiryaki, A., Demir, Ö., & Acar, M. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Friedman, D. D. (1980). In Defense of Thomas Aquinas and the Just Price. *History of Political Economy*, 12(2), 234-242. doi:<https://doi.org/10.1215/00182702-12-2-234>.
- Frolov, I. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. (A. Çalışlar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ghazanfar, S. M. (2000). The Economic Thought of Abu Hamid Al-Ghazali and St. Thomas Aquinas: Some Comparative Parallels and Links. *History of Political Economy*, 32(4), 857-888. doi:<https://doi.org/10.1215/00182702-32-4-857>.
- Goff, J. L. (1994). *Ortaçağda Entelektüeller*. (I. Ergüden, Dü., & M. A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hagan, M. J. (2012). St. Thomas Aquinas: Economics of the Just Society. *Austrian Student Scholars Conference*. Grove City: Grove City College. Nisan 15, 2018 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/54b3/a5199caa0142cbc0efb06ef8437d0f2f1b43.pdf> adresinden alındı.
- Harman, C. (2016). *Halkların Dünya Tarihi* (5. b.). (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Heaton, H. (1985). *Avrupa İktisat Tarihi* (Cilt I). (M. A. Kılıçbay, & A. Osman, Çev.) Ankara: Teori Yayınları.
- King, P. (2004). The Metaphysics of Peter Abelard. Cambridge: *The Cambridge Companion to Peter Abelard* (CUP 2004). Haziran 23, 2018 tarihinde http://individual.utoronto.ca/pking/articles/Abelard_on_Metaphysics.CC.pdf adresinden alındı.

- Lapidus, I. M. (2005). *İslam Toplumlari Tarihi Cilt: 1 Hazreti Muhammed'den 19. Yüzyıla* (3. b., Cilt I). (Y. Aktay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001). *Erdem Peşinde Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacIntyre, A. (1988). *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Rand, A. (2004). *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*. (B. B. Özipek, Dü., & N. Kandemir, Çev.) İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rothbard, M. N. (1995). *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought Volume I: Economic Thought Before Adam Smith* (Cilt I). Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute.
- Stamate, A. (2011, March). A Short History of the "Just Price" Controversy in the XII-th and XIII-th Centuries. *Romanian Economic Journal*, 14(39), 257-270. Nisan 16, 2018 tarihinde <http://www.rejournal.eu/sites/rejournal.versatech.ro/files/articole/2011-03-01/2109/stamate-je39.pdf> adresinden alındı
- Tarnas, R. (2011). *Batı Düşüncesi Tarihi - 1: Antik Yunan'dan Modern Döneme* (Cilt I). (Y. Kaplan, Çev.) İstanbul: Külliyat Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1963). *Felsefeye Giriş - 1: Tabiat İlimleri Felsefe ve Metodolojisi* (2. b., Cilt I). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yeldan, E. (2010). *İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Watson, P. (2014). *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*. (K. Atakay, B. Pala, B. Tırnakçı, N. Elhüseyni, & K. Genç, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (H. Eralp, Çev.) İstanbul.